

DVIJE BEOGRADSKJE VAKUFNAME IZ 16. I 18. STOLJEĆA – PRILOG IZUČAVANJU BEOGRADSKIH VAKUFA

Sažetak

Tema ovog rada su dvije vakufname koje potječu iz 16. i 18. stoljeća, a odnose se na vakufe u Beogradu. Hadži Osman, sin Huseinov je vakufnamom iz 1566. godine uvakufio novčani iznos od 8.200 akči, a prihod od obrta navedenog novca predviđen je za servisiranje potreba džamije u Zejnuddin-aginoj mahali u Beogradu, te redovno učenje Kur'ana pred vakifovu dušu. Druga vakufnama je nastala 1741. godine i njome je osnovan vakuf Defterdar Ahmed Kamil-efendije. Ovaj beogradski dobrotvor je sagradio, odnosno obnovio tri džamije u Beogradu: Defterdarevu, Tugdži i džamiju u kadiluku Požarevac. Za izdržavanje ovih džamija, ali i u druge dobrotvorne svrhe uvakufio je han, mlin, vinograd, te veću količinu nekretnina, kao što su stambeni objekti, dućani i zemljišta.

Ključne riječi: Beograd, vakufi u Beogradu, Defterdar Ahmed Kamil-efendija, hadži Osman sin Huseinov, novčani vakuf.

Uvod

Osnovu osmanskih gradova činilo je pet cjelina: vojni kompleks građevina, poput tvrđava, kula, baruthana i drugih objekata koji su služili u odbrambene svrhe; javne ustanove, poput vilajetskih ili sandžačkih konaka, koje su služile za smještaj i djelovanje višeg administrativnog sloja; kompleks vjerskih, trgovačkih i socijalnih građevina koje čine čaršiju, poput džamija, hanova, bezistana i hamama; mahale, to jest stambeni objekti koji su se nalazili u blizini čaršija i vanjske mahale ili varoši – seoska naselja koja su povezana sa gradovima ili kasabama.¹ Vjerske, trgovačke, socijalne i dio javnih građevina od polovine 15. stoljeća najčešće su građene u sklopu vakufskih kompleksa (külliyye), mada ima autora koji smatraju da su i vojni objekti ulazili u ovaj kompleks.²

1 Mehmet Zeki Ibrahimgil, “Srbistan’da Osmanlı Mimarisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme/General Overview of the Ottoman Architecture in Serbia”, *Turkish Studies. International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/10, 2014, Ankara, str. 657-666.

2 Adnan Ertem, „Osmanlıdan günümüze vakıflar“, *Vakıflar dergisi*, decembar 2011, str. 36.

Nakon što su Osmanlije osvojile Beograd 1521. godine, navedeni urbanistički obrazac je primijenjen i u slučaju njegove organizacije. Administrativno je pripojen Smederevskom sandžaku, koji je formiran 1459. godine, dok je sjedište sandžakbega preneseno u Beograd i od tada sistemski započinje osnivanje mnogobrojnih vakufa, koji će trajno obilježiti arhitektonski i svaki drugi oblik razvoja ovoga grada. Osmanski sultani su načelno podsticali svoje najbliže saradnike, ali i činovnike nižega ranga, koji su bili u mogućnosti, da osnivaju vlastite vakufe u različitim krajevima službovanja, doprinoseći na taj način ekonomskom, kulturnom, ali i duhovnom razvoju mahala i gradova u sastavu Carstva. Osim sultana, među najznačajnije beogradske vakife 16. stoljeća spadaju veliki veziri Piri Mehmed-paša i Mehmed-paša Sokolović, Mehmed-paša Jahjapašić i Bajram-beg, u 17. stoljeću to su bili budimski beglerbeg Musa-paša i veliki vezir Ahmed-paša Čuprilić, a u 18. stoljeću Defterdar Ahmed-efendija, Kabajaran Mustafa-efendija, Jahja-paša Hatibzade (Hatibović), Husein-ćehaja i drugi.

U istraživanju koje je 2005. godine proveo Mehmed Zeki Ibrahimgil,³ na osnovu deftera koji se nalaze u tri institucije u Republici Turskoj u kojima se čuva velika količina arhivske građe iz osmanskoga perioda (Osmanlı Arşivi, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi i Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi), ustanovio je da je u vrijeme osmanske uprave u Srbiji izgrađeno ukupno 910 objekata različite namjene. Od ovog broja 456 je vjerskih (džamija, tekija i turbe), 160 obrazovnih (medresa, mekteb, darul-kurra i darul-hadis), 76 trgovačkih (han, karavansaraj, bezistan, arasta i fabrika čohe), 19 vojnih (tvrđava, utvrđenje/hisar, kula, zamak/burč, kovaonica novca, baruthana, kasarna, oružarnica i skladište oružja), 184 socijalnih (imaret, hamam, česma, most, vodovod i sebilj), 4 javna (vladin konak i sahat kula) i 10 civilnih objekata (konak). Isti autor navodi da su od tog broja do danas djelimično ili u potpunosti sačuvana 162 objekta.

Što se tiče samoga Beograda, Ekrem Hakkı Ayverdi u svome istraživanju navodi da je u ovome gradu sagrađeno 250 džamija.⁴ S druge strane, u djelu *Beograd kao orijentalna varoš pod Turcima 1521-1867* Divna Đurić-Zamolo⁵ navodi podatak da je u Beogradu utvrđen lokalitet na kome se nalazila 51 džamija i mesdžid, 8 tekija i 11 turbeta. Do danas su u Beogradu sačuvani jedna džamija, ostaci hamama u tvrđavi i Terazijska česma.⁶

3 M. Z. Ibrahimgil, "Sirbistan'da Osmanlı Mimarisi...", str. 659.

4 Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimarisi*, İstanbul, 1982, str. 131.

5 Divna Đurić-Zamolo, *Beograd kao orijentalna varoš pod Turcima 1521-1867: arhitektonsko-urbanistička studija*, Beograd : Muzej grada Beograda, 1977, str. 287.

6 M. Z. Ibrahimgil, "Sirbistan'da Osmanlı Mimarisi...", str. 661. U knjizi D. Đurić-Zamolo se navodi podatak da su osim Husen-ćehajine (Bajrakli) džamije, sačuvana i dva objekta iz 18. stoljeća: Šejh Mustafino turbe i Dositejev licej (Vidi: str. 5).

Do sada su na ovu temu napisani mnogobrojni radovi, koji sa različitih aspekata tretiraju ulogu i značaj vakufa u razvoju Beograda, kao i njihovo uništavanje i konfiskaciju od strane režima i pojedinaca, nakon završetka osmanske uprave.⁷ Posebno značajne studije o historiji Beograda pod osmanskom upravom napisao je Hazim Šabanović, obrađujući veliku količinu arhivskog materijala koji se nalazi u arhivima i bibliotekama širom Balkana i Turske.⁸ On je, između ostalog, istraživao i arhivsku dokumentaciju u već spomenutom Arhivu vakufske direkcije Republike Turske u Ankari (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi) u kome se nalazi određen broj prepisa vakufnama koje se odnose na Beograd.

Dvije vakufname, koje su predmet našega istraživanja, upravo potječu iz ove institucije. Prva vakufnama je vakufnama hadži Osmana, sina Huseinova, iz 1521. godine.⁹ Radi se o novčanom vakufu za koji, na osnovu dostupne literature, nismo ustanovili da je ranije naučno tretiran. Poznato je da su novčani vakufi činili značajan dio ukupnih prihoda vakufa,¹⁰ tako da i ova vakufnama predstavlja dodatni izvor za izučavanje vakufa Beograda u 16. stoljeću.

Druga je vakufnama Defterdar Ahmed Kamil-efendije¹¹ iz 1741. godine, koja je djelimično tretirana u radu Hazima Šabanovića.¹² U našem radu izvršili smo detaljnu obradu svih segmenata vakufname: naziva vakufa, datacije, predmeta vakufa, uslova korištenja vakufskih dobara, ovjere i svjedoka čina

-
- 7 Više o ovoj temi vidi: Aleksandar Fotić, „Uloga vakufa u razvoju orijentalnog grada – beogradski vakuf Mehmed-paše Jahjapašića“, *Socijalna struktura srpskih gradskih naselja – XII-XVIII vek: Zbornik radova*, Beograd – Smederevo, 1992, str. 150-151; Safet Bandžović, „Muslimani u Smederevskom sandžaku: progoni i pribježišta (1804–1862)“, *150 godina od protjerivanja muslimana iz Kneževine Srbije: Zbornik radova sa naučnog simpozijuma*, 2012, Orašje, str. 36; Fikret Karčić, „Protokol konferencije u Kanlidži 1862: pravno-historijska analiza odredaba o muslimanskom stanovništvu“, *150 godina od protjerivanja muslimana iz Kneževine Srbije: Zbornik radova sa naučnog simpozijuma*, 2012, Orašje, str. 72; Irena Kolaj Ristanović, „O ustanovi vakufa i vakufskim dobrima u Kneževini Srbiji 1830–1878: Pravno-istorijski okvir“, *Pravni zapisi*, god. X, br. 1, Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd, 2019, str. 201-220;
- 8 “Da li je postojao Beogradski pašaluk?”, *Istorijski glasnik*, 1-2, Beograd, 1954, str. 1-15; *Turški izvori za istoriju Beograda, I – Katastarski popisi Beograda i okoline 1476-1566*, Beograd: Istorijski arhiv Beograda, 1964; “Urbani razvitak Beograda od 1521. do 1688. godine”, *Godišnjak grada Beograda*, knj. XVII, 1970, str. 5-41; *Istorija Beograda, I – stari, srednji i novi vijek*, Beograd: Prosveta, 1974, str. 323-422.
- 9 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi - VGMA, defter br. 884, str. 4.
- 10 Hasan Yüksel navodi da je udio novčanih vakufa u ukupnim vakufskim prihodima u XVII stoljeću iznosio 49,47%. Hasan Yüksel, „17 Yüzyıl Osmanlı Vakıfları“, *Türk Kültürü*, XXX/1992, br. 353, str. 530.
- 11 VGMA, defter br. 731, str. 11, red 13.
- 12 Autor je naveo podatak da je imao uvid u vakufnamu, te preveo dio vakufname koji se odnosi na prihode tri tekije koje su bile smještene u Beogradu. (Hazim Šabanović, *Istorija Beograda*, I, str. 667 i 670).

uvakufljenja. Također smo donijeli i nekoliko novih informacija u vezi s Defterdar Ahmed Kamil-efendijom, koji je bio značajna ličnost iz historije, kako Beograda tako i Bosne i Hercegovine.

U radu nismo naveli integralni prijevod tekstova, već smo naveli izvod iz vakufnama koji uključuje njihove najznačajnije elemente. Uobičajene dijelove koji se odnose na invokaciju, navođenje ajeta i hadisa kao motiva za čin uvakufljenja, te dio koji se odnosi na pravnu potvrdu samoga uvakufjavanja (rucū⁶) smo izostavili. U dodatku smo ponudili transkripciju kompletnih tekstova vakufnama na latinično pismo,¹³ te faksimile samih vakufnama.

Vakufnama Hadži Osmana, sina Huseinova

Iz biografije hadži Osmana, sina Huseinova

Podatke o ovom vakifu crpimo iz same vakufname, iako ih ne nalazimo u obimnijoj mjeri. U uvodnom dijelu vakufname vakif se oslovljava uobičajenom pohvalom „sāhibu'l-hayrāt ve'l-hasenāt ve'rātibu'l-merātib ve'l-musebbitāt” u značenju “vlasnik dobra i dobrote, te uspostavljač reda i poretka“.

Sljedeći podatak je titula „el-hāc“, koja označava osobe koje su obavile hodočašće u Meku. S obzirom na to da je vakufnama sastavljena polovinom šesnaestog stoljeća, znamo da je relativno manji broj osoba s prostora Balkana nosio navedenu titulu. Odlazak na hadž s ovih prostora, osim velikih troškova putovanja, podrazumijevao je i dodatna sredstva za osiguravanje porodice tokom putovanja, koje je nerijetko trajalo od šest mjeseci do godinu dana. Navedeno upućuje na pretpostavku da je vakif bio relativno imućna osoba. Još jedan interesantan podatak u ovome kontekstu je i novčani iznos od 8.200 akči koje je vakif uvakufio. U analizi novčanih vakufa u Bosni u istom periodu kada je nastao vakuf hadži Osmana u Beogradu, dakle u drugoj polovini 16. stoljeća, Aladin Husić¹⁴ je, obradivši približno 230 novčanih vakufa na širem prostoru Bosne, došao do zaključka da se njih 185, odnosno više od polovine, odnosi na vakufe do 10.000 akči. S druge strane, treba imati u vidu i činjenicu da je u tom periodu u Sarajevu cijena osrednje kuće iznosila 4.000 akči i da je taj iznos približno predstavljao godišnju platu bolje plaćenog vojnog zapovjednika posade.¹⁵

13 Za transkripciju smo se koristili standardom koji je uspostavljen od strane ustanove Türkiye Diyanet Vakfı i korišten pri izradi *İslam Ansiklopedisi*.

14 Aladin Husić, „Novčani vakufi u Bosni u drugoj polovini 16. stoljeća“, *Anali GHB*, XXXII, Sarajevo, 2011, str. 35-59.

15 Avdo Sućeska, „Vakufski krediti u Sarajevu (u svjetlu sidžila sarajevskog kadije iz godina 1564-1566)“, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, II/1954, Sarajevo, 1954, str. 353.

S obzirom na činjenicu da uz vakifovo ime, kao i ime njegova oca, nije navedena bilo kakva vojna, administrativna ili ulemanska titula, što je bio običaj, posebno kada su vakifi bili istaknuti državni službenici, postoji mogućnost da je riječ o trgovcu ili zanatliji. U vakufnami je navedeno da je vakif stanovao u beogradskoj mahali Zejnudin-age,¹⁶ te da mu je ocu bilo ime Husein. Od ostalih srodnika vakif je u tekstu vakufname spomenuo Mustafu, sina njegovog amidže po ocu i majci, za kojeg je naznačio da je stanovnik Sarajeva i povjerio mu dužnost učenja kur'anskih džuzova. Nakon njegove smrti vakif je odredio da ulogu učaća Kur'ana preuzmu vakifovi potomci, što znači da je imao vlastitu djecu, iako u dokumentu ne spominje njihova imena, niti je za njih predvidio neku drugu službu u vakufu. Za mutevelliju je imenovao rođaka Mustafu, sina Abdulaha. Iako u ovom slučaju nije decidno naveo o kojoj vrsti srodstva je riječ, pretpostavljamo da se radi o već spomenutom Mustafi, jer je odredio da u slučaju izumiranja vakifovog potomstva dužnost učenja kur'anskih džuzova preuzme njegova rođaka Fatima, za koju, kao i u prethodnom slučaju, navodi da je kćer njegovog amidže po ocu i majci. Interesantno je da se isti Mustafa, sin Abdulahov javlja kao mutevellija još jednog vakufa u Beogradu, kojeg je osnovao Muhamed, sin Abdulmennana 1570. godine.¹⁷

Izvod iz vakufname hadži Osmana, sina Huseinova za vakuf u Beogradu

Vakufnama hadži Osmana, sina Huseinova, napisana je na osmanskome turskom jeziku i sastoji se od dva lista. Datira iz prve dekade džumad-ahira 974/14-23. decembra 1566. godine. Njenu vjerodostojnost potvrdio je Mehmed, sin Mustafin, kadija u Beogradu.

Predmet vakufa je novac u iznosu od 8.200 akči.¹⁸

Vakif je u vakufnami odredio da će navedeni novac biti predmet obrta po prihodovnoj stopi od 11%.¹⁹ Obrtom uvakufljenog novca predviđeno je ostvarivanje godišnjeg prihoda u iznosu od 820 akči.²⁰ Što se tiče načina ulaganja glavnice, vakif je ostavio mutevelliji da utvrdi optimalan modalitet, uz

16 Mahala Zejnudin-age spada među najstarije muslimanske mahale u Beogradu, a nalazila se u Varoši. U popisu stanovnika ove mahale iz 1536. godine nije navedeno ime vakifa hadži Osmana. Vidi: Hazim Šabanović, *Turski izvori za istoriju Beograda*, Beograd, 1964, str. 270.

17 VGMA, defter br. 884, str. 158, red 1.

18 Više o novčanim vakufima u 16. stoljeću vidi: A. Husić, „Novčani vakufi u Bosni...“, str. 35-59.

19 U tekstu vakufname stoji „اوني اون بر اجه حسابي اوزه ره ...“

20 Moguće je da se radi o grešci prilikom pisanja, jer iznos od 820 akči predstavlja 10% od 8.200 akči.

striktnu napomenu da se novac može predati korisniku isključivo uz jak zalag koji će jamčiti njegovu sigurnost i povrat.

Vakif je odredio da se svakoga dana uči po jedan džuz iz Kur'ana, te da se sevapi od toga poklone pred njegovu dušu. Za to će učaču dnevno biti isplaćena po jedna akča. Ostatak prihoda vakif je predvidio za potrebe džamije u mahali Zejnudin-age u beogradskoj Varoši.²¹

Za potrebe čiraka i ulja za rasvjetu unutrašnjeg i vanjskog dijela džamije u mahali Zejnudin-age godišnje će se izdvajati 80 akči. Za kajjima spomenutog mesdžida, koji vodi brigu o čiracima i ulju za rasvjetu, godišnje će se izdvojiti 20 akči. Za mutevelliju će se izdvajati po jedna akča dnevno. Za učenje džuzova zadužen je stanovnik Sarajeva Mustafa, sin vakifovog amidže po ocu i majci, a potom vakifovi potomci, koji budu sposobni učiti Kur'an. Ukoliko oni izumru, tada će učenje džuzova nastaviti kći vakifovog amidže po ocu i majci Fatima. Nakon nje tu službu će preuzeti njeni potomci, a ukoliko i oni izumru, bilo ko od vakifovih potomaka ko je sposoban učiti Kur'an. Ukoliko takvih ne bude, onda će beogradske kadije odrediti osobe koje će preuzeti tu službu.

Od službenika vakufa imenom je spomenut Mustafa, sin Abdulaha, kome je vakif odredio službu mutevellije.

Vakufnama Defterdar Ahmed Kamil-efendije

Iz biografije Ahmed Kamil-efendije

Jedan od značajnijih beogradskih vakifa iz 18. stoljeća je Defterdar Ahmed Kamil-efendija. Premda je obnašao značajne funkcije u Osmanskom Carstvu, među kojima je i pozicija vezira, mnogi elementi iz njegove biografije su nedovoljno razjašnjeni i često kontradiktorni kod različitih autora.²²

21 Hazim Šabanović navodi da je ovaj mesdžid sagradio Zejnudin-aga prije 1528. godine, te da je kasnije pretvoren u džamiju. Zejnudin-aga se 1528–1530. spominje kao posjednik jedne livade u selu Goden u Beogradskoj nahiji, dok se 1536. godine navodi da je već preminuo. Vršio je službu zapovjednika konjice u beogradskoj tvrđavi. Iz austrijskih planova iz 1739. g. vidi se da se na ovome mjestu nalazila jermenska crkva. U austrijskom popisu Beograda iz 1728. g. pod br. 263 upisana je džamija koja je poslije 1717. g. dodijeljena Jermenima katolicima za crkvu. U kasnijim planovima ove džamije nema, pa je svakako stradala odmah poslije 1740. g. Za više podataka vidi: H. Šabanović, *Istorija Beograda*, I, str. 398 i 419; D. Đurić-Zamolo, *Beograd kao orijentalna varoš...*, str. 53.

22 Više o biografiji Ahmed-efendije vidi: Salih Sidki Hadžihuseinović Muvekkit, *Povijest Bosne*, Sarajevo, 1999, str. 524; Nuri Akbayar (prir.), *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmâni (Yâhud Tezkîre-i Meşâhir-i Osmâni)*, I, İstanbul: Kültür Bakanlığı – Tarih Vakfı, 1998, str. 193; Halûk İpekten, M. İsen, R. Toparlı, N. Okçu ve T. Karabey, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: KTB, 1998; Cemal Kurnaz i Mustafa Tatcı (prir.), *Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî – Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*,

Biografi se slažu da je porijeklom iz Beograda. Iz vakufname o obnavljanju džamije Hadži Pirije u Beogradu saznajemo da mu je ocu bilo ime Ibrahim, a majci Fatima.²³ Kada su 1717. godine Beograd osvojili Habsburgovci, Ahmed Kamil-efendija je otišao u službu veziru Redžep-paši, kod koga je bio čohadar, a potom divitdar u Kairu. Poslije njegove smrti postao je divan katib prvo vezira Mustafa-paše, a potom Hekimoglu Ali-paše. Nakon što su Osmanlije ponovo zauzele Beograd 1152/1739. godine, imenovan je beogradskim defterdarom. Iako je u Beogradu službovalo više defterdara, koji su iza sebe ostavili brojne vakufe, pojam *defterdar*²⁴ se među stanovnicima Beograda redovno poistovjećivao sa Ahmed Kamil-efendijom.²⁵

Beograd je spadao među tvrđave s najvećim brojem vojnika, te stoga položaj njegovog defterdara nije bio nimalo jednostavan. Zbog pokušaja da zaštiti mirijsku zemlju, ubrzo je došao u sukob sa seraskerom Ali-pašom. Žalio se na vezira da samovoljno troši državnu imovinu na plate svojih činovnika, što je rezultiralo da Ahmed Kamil-efendija bude smijenjen pod optužbom za neispravno poslovanje, te vraćen u Istanbul.²⁶ Iako je na položaju defterdara ostao kratko, tokom službovanja u Beogradu iza sebe je ostavio značajan vakuf koji se, osim tri džamije, sastojao i od hana, česme i drugih objekata, o kojima će u nastavku teksta biti više riječi. Po džamiji Ahmed Kamil-efendije ulica i mahala u kojoj je smještena dobile su naziv Defterdareva (Tefterdareva).²⁷

II, Ankara: Bizim Büro, 2001, str. 840; Sadik Erdem (priv.), *Râmiz ve Âdâb-ı Zurefâsi, İnceleme – Tenkidli Metin – İndeks – Sözlük*. Ankara: AKM, 1994, str. 252-54. (Navedena tri izvora su korištena prema: Yunus Kaplan, „KAMIL, Ahmed Kamil Paşa“, dostupno na: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kamil-ahmed-kamil-pasa> (Pristupljeno 1. 10. 2020. godine).

- 23 U istoj vakufnami se navodi da je Ahmed-efendija u ime preminulog oca Ibrahima obnovio Tugdži Mehmedov mesdžid u Beogradu, zbog čega je moguće da je Yunus Kaplan greškom naveo da mu je ocu bilo ime Mehmed.
- 24 Defterdar je titula koja je u Osmanskom Carstvu dodjeljivana činovnicima koji su u prvome redu odgovorni za državne finansije. Kamil Ahmed-efendija je 1750. godine imenovan rumelijskim defterdarom (Defterdar-ı Şıkk-ı evvel), koji je ujedno bio i *baş defterdar*, to jest odgovorni službenik za finansije kompletnoga Carstva. Ova služba u Beogradu potječe iz 1690. godine, a ukinuta je 1789. godine kada je defterdarevu ulogu preuzeo muhasil. Beogradski defterdari imenovani su iz reda pouzdanih ljudi – hadžegana carskoga divana ili kapidžibaša, kojima se moglo povjeriti staranje o državnim prihodima i finansijskim poslovima u pokrajini. Po pravilu su imenovani na jednu godinu. (H. Šabanović, *Istorija Beograda*, I, str. 610). Više o ovome vidi: Mübahat Kütükoğlu, „Defterdar“, *DİA*, IX, İstanbul, str. 95.
- 25 D. Đurić-Zamolo, *Beograd kao orijentalna varoš...*, str. 31.
- 26 H. Šabanović, *Istorija Beograda*, I, str. 611
- 27 Husein Hadžiosmanović, „Defterdarova džamija u Beogradu“, *Glasnik VIS*, XLV/1982., br. 2, str. 193; H. Šabanović, *Istorija Beograda*, I, str. 662.

Poznato je da je Ahmed Kamil-efendija, osim kao defterdar, službovao i kao čohadar, divitdar, katib džebedžije, zatim katib silahdara, emin ambara, mukabeledžija, muhasib džizje, reisul-kuttab i ćehaja.²⁸ Od svih funkcija značajno je izdvojiti ulogu valije, koju je obnašao u Solunu, Haniji – otok Kreta, Bosni, Egiptu i Kandiji.²⁹ Uobičajena praksa u osmanskoj upravi je bila da mandat valije u većini slučajeva traje godinu dana, tako da ne čudi da je Ahmed Kamil-efendija ovu funkciju vršio na više različitih mjesta.³⁰ Što se tiče zadužbina, poznate su one koje je ostavio u Beogradu i Travniku.

Interesantno je da su biografi Ahmed-efendije općenito, ali i oni sa naših prostora,³¹ tek uzgred spominjali njegovo službovanje na funkciji valije u Bosni, bez navođenja više konkretnih podataka o njegovoj službi. Nakon analize više popisa valija u Bosni iz 18. stoljeća,³² u potrazi za detaljnijim podacima o aktivnostima ovoga dobrotvora, smatramo da je jedino moguće da se radi o valiji Ahmed Kamil (Ćamil)-efendiji (kasnije „paši“), koji je imao nadimak Sopa Salan i koji je bosanskim valijom imenovan 8. ševvala 1169/6. jula 1756. godine.³³ Radi se o vakifu koji je 1757. godine obnovio Gazi-aginu džamiju u Travniku, poznatu još i kao Šarena ili Ćamilija džamija.³⁴ Za vrijeme njegova boravka u Bosni zabilježen je sukob braće Morića (hadži Pašo,

28 Y. Kaplan, „KAMIL, Ahmed Kamil Paša“.

29 U arhivskoj fascikli koja se odnosi na vakufnamu Defterdar Ahmed-efendije u Beogradu, a koja se čuva u Arhivu Generalne vakufske direkcije u Ankari, uz vakufnamu su smještena i dva fermama (No: 652-2/0125/0250 i 652-2/0125/0251), koji su greškom pripisani ovome vakufu, a odnose se na vakuf drugog Defterdara Ahmed-efendije, koji je u 16. stoljeću osnovao vakuf u mjestu Komotini (Gümülcine), na sjeveroistoku Grčke.

30 Više o funkciji valije vidjeti: Azra Gadžo-Kasumović, „Funkcija osmanskog valije u Bosanskom ejaletu i dokumenti koje je izdavao“, *Anali GHB*, XXXIII, Sarajevo, 2012, str. 5-58.

31 H. Hadžiosmanović, „Defterdarova džamija u Beogradu“, str. 193-194; D. Đurić-Zamolo, *Beograd kao orijentalna varoš...*, str. 31.

32 Antun Knežević, *Carsko-turski namjestnici u Bosni-Ercegovini (godine 1463–1878)*, Senj, 1887; Salih Sidki Hadžihuseinović Muvekkit, *Povijest Bosne*; Safvet-beg Bašagić-Redžepašić (Mirza Safvet), *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (1463–1850)*, Sarajevo, Vlastita naklada, 1900; Vedad Biščević, *Bosanski namjesnici osmanskog doba (1463-1878)*, Sarajevo : Connectum, 2006. O tome da je riječ o istome vakifu govori i Ahmed Mehmedović (Ahmed Mehmedović, *Upravljanje vakufima u BiH 1847–2017*, Sarajevo: Vakufska direkcija Sarajevo, 2017, str. 62).

33 Spominje se i po nadimcima Sopasalan i Sopa Salan: Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, A-1040/TO.

34 Više o vakufu Ahmed Kamil-efendije u Travniku vidi: Alija Bejtović, „Podaci za kulturnu povijest vezirskoga grada Travnika“, *Naše starine*, god. II (1954), str. 151-163; Trako Salih, „Vakuf-nama Bosanskog valije Kamil Ahmed-paše iz Travnika 27. zu-l-kade 1170. (13. 8. 1757.)“, *POF*, 51/2001, Sarajevo, 2003, str. 197-203. Interesantan je podatak da se i Defterdarova džamija u Beogradu u jednom dokumentu spominje pod imenom “Šarena” (D. Đurić-Zamolo, *Beograd kao orijentalna varoš...*, str. 31).

Ibrahim i Ibrahimov sin Mustafa) i Mehmed-age Halilbašića, koji je rezultirao njihovim pogubljenjem.³⁵

Od ostalih manje poznatih podataka iz biografije Ahmed Kamil-efendije izdvajamo dokument, čiji se prijepis nalazi u sidžilu istanbulskog kadije, a koji je datiran 1740. godine. Na osnovu ovoga dokumenta saznajemo da je posjedovao kuću u Skender-pašinoj mahali u Istanbulu i da je istu naknadno prodao posredstvom kćeri Aiše.³⁶ Imao je sina Hakki-pašu, te zeta Hasan-efendiju.³⁷

I oko smrti Ahmed Kamil-efendije postoje različite interpretacije među biografima. Mehmed Süreyya navodi da je umro 1763. godine na otoku Limni (Grčka), dok Muvekkit navodi da je umro u Beogradu, bez navođenja godine smrti.

Osim što je bio poznat po mnogim upravnim funkcijama, te kao vakif, Ahmed Kamil-efendija je bio i mutesavvif. Bio je murid šejha Ismail-efendije u tekiji na Džankurtaranu,³⁸ a uvakufio je određena sredstva za potrebe sa'dijske, halvetijske i nakšibendijske tekije u Beogradu. Pripisuje mu se autorstvo traktata pod nazivom „O imenu lale“.³⁹

Izvod iz vakufname Defterdar Ahmed Kamil-efendije⁴⁰ za vakufe u Beogradu

Vakufnama Defterdar Ahmed Kamil-efendije sastavljena je na osmanjskom turskom jeziku i sastoji se od tri lista.

Iznad teksta vakufname, koja je datirana 5. zul-hidždžeta 1153/21. februara 1741. godine, nalazi se ovjera vjerodostojnosti teksta beogradskog kadije Abdulaha, sina Muhamedova.

Predmet vakufa, redosljedom kako su navedeni u vakufnami, predstavljaju sljedeći objekti:

- Džamija u Varoši, pored rijeke Save,⁴¹

35 Salih Sidki Hadžihuseinović Muvekkit, *Povijest Bosne*, str. 524.

36 Bab Mahkemesi 172 Numaralı Sicil (H. 1152-1153/M. 1740), str. 311.

37 Bursali Tahir, *Osmanlı müellifleri*, II, Ankara, Bizim Büro, 2000, str. 150.

38 Yunus Kaplan, „KAMIL, Ahmed Kamil Paša“.

39 A. Mehmedović, *Upravljanje vakufima u BiH 1847-2017*, str. 63.

40 U vakufnami je ime vakifa navedeno samo kao Ahmed-efendija.

41 Riječ je o obnovljenoj džamiji koju je prethodno sagradio Hadži Piri, a koja je kasnije po vakifu nazvana Defterdarova ili Teftedarova džamija. Također se u izvorima spominje i po imenima Vojvodina, Delijska, Prolečna i Šarena džamija. Sagrađena je između 1582. i 1660. godine. Za vrijeme austrijske okupacije od 1717. do 1739. godine bila je pretvorena u crkvu. Obnovio ju je Defterdar Kamil Ahmed-ef. 1740. godine, da bi ponovo u potpunosti bila srušena ubrzo poslije 1878. godine. Ovo je uz Bajrakli džamiju jedina džamija čiji su podaci s tačnim dimenzijama sačuvani. Tehnički snimak temelja džamije

- Gumruk (Đumruk) han,⁴² koji se sastoji od 41 sobe na spratu, 15 dućana s magazama, 30 zasebnih dućana, kafane, velikog i malog ahara,
- Kuća u istoj mahali, pored rijeke Dunava, koja se sastoji od osam soba i kuhinje u prizemlju, 4 sobe na srednjem spratu, spojene s objektom koji se sastoji od 4 sobe na gornjem spratu, dvije sobe i kuhinja u prizemlju, dva dunuma zemlje do rijeke Dunava i dva dunuma u pozadini, te bunar,
- Mlin s dva kamena, na periferiji Beograda, na sahat udaljenosti od kadiluka Požarevac,⁴³
- Kuća u mjestu Batočina⁴⁴ Palanka, na periferiji Beograda,
- Osam dućana na periferiji Beograda, u kadiluku Požarevac. U istoj kasabi pekara i osam devastiranih dućana, sedam devastiranih objekata, vezirski ahar preko puta čifluka i pet devastiranih objekata,
- Objekat u kadiluku Požarevac, na periferiji istoga grada, koji se sastoji od četiri sobe i manjim podrumom, te u njegovoj blizini četiri devastirana objekta pokrivena ćerpićem, vinograd na četiri i pol dunuma zemlje, bašča veličine 16,5 dunuma i livada koja se prostire na 253 dunuma zemljišta pored rijeke Morave,
- Kuća u Varoši, u blizini Defterdarove džamije, koja se sastoji od tri sobe i avlije,
- Kuća u Varoši s tri sobe i kuhinjom, izvorom vode, dućanom u prizemlju i avlijom,
- Kuća u Varoši u blizini Defterdarove džamije, koja se sastoji od tri sobe i kuhinje u prizemlju, podruma, bunara, dućana i avlije,
- Kuća u Varoši, pored rijeke Save na početku hendeka, s tri sobe, kuhinjom i avlijom,
- Kuća u Varoši, u blizini Tugdži mesdžida, s dvije sobe, podrumom, nenatkrivenom sobom i kuhinjom u prizemlju, devastiranim salonom i pola dunuma avlije,
- Kuća u Varoši, uz kuću mukabeledžije, s tri sobe na jednoj strani i dvije na drugoj strani na spratu, pet soba i kuhinje u prizemlju, podruma i ahara, te još jedne dodatne sobe, bašče veličine pola dunuma i avlije,
- Kuća u Varoši s pet soba u prizemlju, šest na srednjem spratu, još dvije velike sobe u prizemlju, kuhinjom, jednom sobom na spratu, ložištem,

izvršio je arhitekta Rihard Štaudinger 1928. godine. (Više o džamiji i njenoj arhitekturi vidi: D. Đurić-Zamolo, *Beograd kao orijentalna varoš...*, str. 31; H. Hadžiosmanović, „Defterdarova džamija u Beogradu“, str. 194).

42 U vakufnami Husein-ćehaje (VGMA, defter 735, str. 271, red 125) ovaj han se spominje pod nazivom “Kahve han”. (Više o hanu vidi: D. Đurić-Zamolo, *Beograd kao orijentalna varoš...*, str. 99).

43 U tekstu vakufname stoji بوزرفجه.

44 U tekstu vakufname stoji با طجنه.

toaletom, pojatom, bunarom, baščom veličine 4 dunuma i avlijom veličine 25 aršina,

- Kuća u Varoši koja se sastoji od sedam soba i kuhinje na spratu, dva salona i sobe u prizemlju, podruma, sobe u blizini kapije, dva ahara, novog velikog ahara, nove kuhinje, bašče veličine dva dunuma i avlije i
- Vinograd u Varoši, pored rijeke Dunava, u blizini postojećeg ambara, na površini od 45 dunuma.

Korištenje navedenih dobara vakif je uvjetovao sljedećim odredbama:

Navedena dobra će pod nadzorom mutevellije biti izdavana pod zakup. Od ostvarenih prihoda hatibu njegove džamije će se isplaćivati 20 akči dnevno, prvom imamu 20 akči dnevno, drugom imamu 25 akči dnevno,⁴⁵ vaizu 20 akči dnevno, šejhul-kurrau 20 akči dnevno, prvom mujezinu 16 akči dnevno, drugom mujezinu 12 akči dnevno, trećem mujezinu 12 akči dnevno, kajjim-baši 15 akči dnevno, drugom kajjimu 12 akči dnevno, ferrašu 12 akči dnevno, devrihan-baši 3 akče dnevno, trojici ostalih devrihana po 2 akče dnevno, džuzhan-baši 4 akče dnevno, deveterici ostalih džuzhana po 3 akče dnevno, jedan od deveterice džuzhana treba biti hafiz i njemu 1 akča dnevno, za džamijsku rasvjetu (svijeće, kandilje, mirisna ulja) 21 akča dnevno, svake godine tokom Lejle-i berata da se kupe 2 voštane svijeće vrijednosti 50 oka koje će gorjeti cijelu noć, još dvije svijeće u vrijednosti po četiri oke, za hasure 4 akče dnevno, za kandilje 3 akče dnevno, za sujoldžiju koji će pročišćavati vodovod kojim voda dopijeva do džamije 5 akči dnevno, za kajmekama mutevellije 22 akče dnevno, džabiji 14 akči dnevno, katibu 14 akči dnevno i svima nakon savnavanja računa po dodatne 3 akče.

Kuća u Varoši, u blizini Defterdarove džamije, koja se sastoji od tri sobe i kuhinje u prizemlju, dućana, podruma, bunara i avlije daje se na korištenje drugom imamu i prvom mujezinu spomenute džamije.

Kuća u Varoši, pored rijeke Save na početku hendeka, s tri sobe, kuhinjom i avlijom daje se na korištenje kajjim-baši.

Kuća u Varoši, u blizini Defterdarove džamije, koja se sastoji od tri sobe i avlije daje se na korištenje ferrašu džamije.

Kuća u Varoši, uz kuću mukabeledžije, s tri sobe na spratu i druge dvije sobe na spratu, pet soba i kuhinje u prizemlju, podruma i ahara, te još jedne dodatne sobe, bašče veličine pola dunuma i avlije daje se šejhu sa'dijskog tarikatskog reda.⁴⁶

45 Do sada nismo susreli vakufnamu u kojoj je vakif drugom imamu odredio veću platu nego prvom imamu, tako da je moguće da je riječ o grešci.

46 Ogranak rifajjskog sufijskog reda. Više o pripadnicima ovoga ogranka u Srbiji vidi: Džemal Čehajić, *Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu*, Sarajevo, 1986, str. 155.

Zasađeni vinograd na površini od 45 dunuma u istoj varoši, pored rijeke Dunav, daje se na korištenje siromasima i šejhovima sa'dijskog reda.

Kuća u Varoši s pet soba u prizemlju, šest soba na srednjem spratu, još dvije velike sobe u prizemlju, kuhinjom, jednom sobom na spratu, ložištem, toaletom, pojatom, bunarom, bašćom veličine 4 dunuma i avlijom veličine 25 aršina daje se na korištenje šejhovima halvetijskog reda.

Kuća u Varoši koja se sastoji od sedam soba i kuhinje na spratu, dva salona, sobe u prizemlju i podruma, sobe u blizini kapije, dva ahara, novog velikog ahara, nove kuhinje, bašće veličine dva dunuma i avlije daje se na korištenje kajmekamu mutevellije. U slučaju da bude oštećen dio vakufa, neka se od prihoda izvrše popravke.

Vakif je odredio da se imamu Tugdži mesdžida,⁴⁷ kojeg je obnovio u ime svog preminulog oca Ibrahima, isplati 24 akče dnevno. Mujezinu će se isplatiti 16 akči dnevno, za rasvjetu mesdžida dnevno 15 akči.

Kuća u Varoši, u blizini Tugdži mesdžida, s dvije sobe, podrumom, nenatkrivenom sobom i kuhinjom u prizemlju, devastiranim salonom i pola dunuma avlije daje se na korištenje imamu ovoga mesdžida.

Neka se hatibu džamije u kadiluku Požarevac, na periferiji Beograda, koju je sagradio pred dušu majke Fatime, isplati 15 akči dnevno. Imamu iste džamije 15 akči dnevno, mujezinu iste džamije 10 akči dnevno, muallimu (havadže-i mekteb) 10 akči dnevno, za rasvjetu džamije 15 akči dnevno.

Za siromahe i šejhove halvetijske tekije u Beogradu⁴⁸ neka se na ime pripremanja hrane isplaćuje 30 akči dnevno.

Za siromahe i šejhove sa'dijske tekije u Beogradu neka se na ime pripremanja hrane isplaćuje 30 akči dnevno.

Za siromahe i šejhove beктаšijske⁴⁹ tekije u mahali Bulbulder, u blizini Beograda, neka se na ime pripremanja hrane isplaćuje 12 akči dnevno.

Vakif je odredio da će dok je živ lično obnašati službu mutevellije vakufa, a da će nazirsku službu obavljati darusseade aga.⁵⁰

Kao svjedoci u vakufnami su navedena sljedeća imena: Mulla zade Mehmed Seid-efendi, Mulla zade Ahmed Šukri-efendi, Mukabeledži Ebu Bekr-efendi ibn Abdulgani, Mehmed-efendi ibn Abdulah, Mustafa-efendi ibn Salih, Ahmed-efendi ibn Muhamed, Ibrahim-efendi ibn Muhamed, Husein-

47 Radi se o Turbe džamiji, ranije Halil-efendijinoj. Više o ovome mesdžidu vidi: D. Đurić-Zamolo, *Beograd kao orijentalna varoš...*, str. 41.

48 Ova tekija je postojala do kraja XVII vijeka i pripadala je Koski Mehmed-pašinom vakufu (Dž. Čehajić, *Derviški redovi...*, str. 104; D. Đurić-Zamolo, *Beograd kao orijentalna varoš...*, str. 74).

49 Više o pripadnicima ovoga ogranka u Srbiji vidi: Dž. Čehajić, *Derviški redovi...*, str. 156.

50 Nadzor nad zadužbinama čiji su stari vakufi propali ili ukinuti, po službenoj dužnosti vodio je baš-defterdar (H. Šabanović, *Istorija Beograda*, I, str. 650).

efendi ibn Muhamed, Mehmed-efendi ibn Ahmed, haznadar Osman-aga ibn Ibrahim, ambar emini Ahmed-aga ibn Mustafa-aga, Jusuf-aga ibn Abdulah, Mehmed-aga ibn Abdurahman, hadži Ibrahim-aga ibn Mehmed, Mehmed Seid-aga ibn Sulejman, Ali-aga ibn Mehmed, Salih-efendi ibn Mustafa-efendi, Mehmed-aga ibn Osman, Osman-efendi ibn Mehmed, Ahmed-aga ibn Osman.

Zaključak

Prostor Balkana je zbog svog multinacionalnog, multireligijskog i multikulturalnog karaktera stoljećima imao poseban vojni, ekonomski i kulturalni značaj na širem geografskom području. Osmanska vlast je zbog navedenih razloga na tom prostoru provodila intenzivne graditeljske aktivnosti. Poznato je da je oko džamija građen kompleks vakufskih objekata, koji će usmjeriti urbanističko uređenje pojedinih naselja i gradova.

Među beogradske vakufe koji su nastali u ranom periodu spada i vakuf hadži Osmana, sina Huseinova, koji je formiran 1566. godine, a koji, koliko je nama poznato, nije do sada naučno valorizovan. Iako se radi o relativno manjem novčanom vakufu u iznosu od 8.200 akči, njegova uloga, bez sumnje, nije bila beznačajna. Naime, poznato je da su novčani vakufi predstavljali svojevrsne banke iz kojih su se kreditirali mnogobrojni društveni i privatni projekti. Prihodovna stopa od 11% predstavlja, također, prosječnu stopu po kojoj su vakufi kreditirali stanovništvo u drugoj polovini 16. stoljeća, tako da je za pretpostaviti da je veći broj stanovnika koristio ovaj novac. Konsekventno, trgovci, kao i drugi slojevi društva, imali su koristi od novčanih vakufa, jer je na taj način obezbjeđivan svjež novac za različite potrebe.

Također, svaki vakuf je uključivao i prihod određenom broju službenika koji su bili angažirani u njegovim aktivnostima i organizaciji, tako da je na taj način vakuf imao i ulogu poslodavca. Gledano s vjerskog aspekta, vakifi su prevashodno imali za cilj Božije zadovoljstvo, te je dobit od davanja pod zakup vakufskih dobara najčešće korištena za potrebe vjerskih objekata, u ovome slučaju džamije Zejnudin-aga, u beogradskoj Varoši. Stoga i ne čudi da se najveći dio teksta vakufname hadži Osmana odnosi na navođenje vjerskih pobuda koje su vakifa opredijelile za osnivanje navedenog vakufa, te udovoljavanje šerijatskim odredbama kako bi vakuf imao i pravnu punosnažnost. Još jedan segment kome je ovaj vakif dao poseban značaj je odredba o učenju kur'anskih džuzova pred dušu vakifa, koju je razradio do u detalje. Nažalost, nije nam dostupan podatak koliko vremena je ovaj vakuf bio u funkciji i kada je ugašen.

Drugi značajan val vakufskih ulaganja u Beogradu uslijedio je nakon što su Osmanlije ponovno zauzele Beograd 1739. godine od austrijske voj-

ske koja ga je zaposjela 1717. godine. Defterdar Ahmed Kamil-efendija je vakufnamom iz 1741. godine, a koja je također predmet ovoga rada, bio među nekolicinom vakifa koji su praktično nanovo gradili gradsku infrastrukturu. On je dao obnoviti Hadži Pirijinu džamiju, sagrađenu između 1582. i 1680. godine, koja je u periodu gore spomenute austrijske uprave bila pretvorena u crkvu. Ovaj rođeni Beograđanin je u rodnom gradu uvakufio dvije obnovljene i jednu nanovo sagrađenu džamiju, han, mlin, vinograd, te veću količinu nekretnina u formi stambenih objekata, dućana i zemljišta. Samim tim podstakao je različite privredne aktivnosti u Beogradu i okolici, od trgovine za čije odvijanje je neophodno postojanje dućana i hanova, do poljoprivrede čiji neizostavan segment predstavlja proizvodnja brašna, a što opet zavisi od zemljišta za sadnju do mlinova za obradu, te voćarstva za koje su neophodni vinogradi.

Određio je da se dobit ostvarena izdavanjem pod zakup navedenih dobara koristi za potrebe održavanja i isplaćivanja plata službenicima tri džamije u Beogradu: Defterdarove, koju je nanovo sagrađio na mjestu gdje je ranije bila Hadži Pirijina džamija, Tugdži džamije, koju je obnovio pred dušu oca Ibrahima i džamije u kadiluku Požarevac, koju je dao sagrađiti pred dušu majke Fatime. Osim toga, predvidio je da određeni iznos dobiti bude korišten za službenike halvetijske, sa'dijske i beктаšijske tekije u Beogradu i njegovoj okolini. Socijalnu osjetljivost dokazao je odredbom da se, osim službenika tekija, prihodom vakufa koriste i siromasi koji budu boravili u njima, odnosno da im bude obezbijedena besplatna hrana. U vakufnami nam je privukao pažnju i podatak da je vakif odredio posebnog službenika za održavanje džamijskog vodovoda – sujoldžiju i odredio mu dnevnu platu.⁵¹ Još jedan zanimljiv podatak je da se u Đumruk hanu, kao sastavnom dijelu vakufa, u vakufnami spominje postojanje kafane. U periodu nastanka ovoga vakufa zabilježen je neobično široko rasprostranjen običaj konzumiranja kafe. Tako se u detaljnom popisu osvojenih nahija u tom periodu navodi podatak da je državni prihod ostvaren monopolom na prženje i mljevenje kafe u Beogradu iznosio više od jedne petine ukupnog prihoda carskog hasa u popisanim nahijama sjeverne Srbije.⁵²

O koliko značajnom vakufu se radi potvrđuje i podatak da se kao svjedoci čina uvakufljenja pojavljuje 20 uglednih stanovnika Beograda.

Konstantin Jireček, obilazeći lokalitet ove džamije 1874. godine, navodi sljedeće: „Pored protestantske kapele beli se turska džamija sa minaretom, ali

51 Beograd je u osmanskom periodu imao tri vodovoda: Rimski, Varoški i Bulbulderski. Veći zahvati na obnovi i proširenju vodovoda izvršeni su poslije 1739. godine, u kojima je bez sumnje značajnu ulogu imao defterdar Kamil Ahmed-efendija (D. Đurić-Zamolo, *Beograd kao orijentalna varoš...*, str. 31).

52 H. Šabanović, *Istorija Beograda*, I, str. 664.

u ruševinama. Ova trošna džamija, sada tako tiha, doživela je jednu krvavu noć”.⁵³ Pretpostavlja se da je Defterdareva džamija, kao centralni objekat njegova vakufa, uništena ubrzo nakon 1878. godine.⁵⁴

Transkripcija teksta vakufname hadži Osmana, sina Huseinova, za vakuf u Beogradu

List 1a

Hamd-u sipās ve şukr-i bī kiyās ol hālik-i cinni ve'n-nās ve rāziki esnāf ve ehībāsina lāyik (2) ve sezāvārdirkī menāi' u eltāf fī hallāfi ile elem nah-lukkum min māin mehīn fece'alnāhu fī karārin mekīn (3) muktezāsınca bir... āb-ı mehīnlerin bunca eşkāl ve suver-i nārīnin tertīb ve terkīb ve teyzīn eyledi (4) fetebāreka'l-lāhu ahsenu'l-hālikīn ve salavāt nā ma'dūd ve tehiyyāt nā mahdūd sāhib-i mekām-i mahmūd (5) ve şeft'-i zūr-i mev'ūd habīb-i ālem Muhammed resūlu'l-lāh hazretlerini revda-i munevvere ve kabr-i mu'attare (6) lerine olsun sallallāhu 'aleyhi ve 'alā ālihī ve ashābihi ki her birisi rāfi'-i āyāt-i dīn-i mubīn (7) ve cāmi'-i āyāt-i şer'-i metūdir ridvānullāhi te'ālā 'aleyhim ecme'in ilā yevmi'd-dīn ve ba'd işbu (8) bā'is-i tahrīr-i kitāb-i şer'iyi'l-mazmūn ve dā'i'-i terkīm-i rekīm-i mer'iyi'l-meknūn sāhibu'l-hayrāt (9) ve'l-hasenāt ve rātibu'l-merātib ve'l-musebbitāt mahmiyye-i Belgrād mahallātından merhūm Zeynuddīn ağa mahallesinde (10) sākīn ve mutemekkin olan Huseyn oğlu el-hāc Osman kullu men 'aleyhā fān fehvāsını iz'ān idinup (11) dunyāy-ı dahī me'vāyı munye ve menzil-i rāhat ve arsay-ı mehannet fenāsında eşrefen muşāhede (12) olup kullu nefsin zā'ikatu'l-mevt ve kullu şey'in hālikun illā vecheh lehu'l-hukmu ve ileyhi turce'ūn (13) mazmūnu üzere mahall-i 'ubūr ve mevzi'-i futūr olup ferhi ile terehi muteşābih (14) ve muteşākil ol ve gināsı ile 'ināsı muterādif ve mutemāsıl devletinin ni'metinin (15) nihāyeti gam dīnā dīnārının āhiri nardır himmetin gāyeti hemm idukī ma'lūm ve meczūm (16)...şer'-i şerīf 'ālīmīkdār ve dīn-i munīf resūl-i muhtār sallallāhu te'ālā 'aleyhi ve 'alā (17) ālihi'l-ahyār meclisine hāzır olup men 'amile sālīhan min zekerin ev unsā ve huve mu'minun (18) fe lenuhyiyennehū hayāten tayyibeten ve lenecziyennehum ecrehum bi ahseni mâ kânū ya'melūn mazmūn

List 1b

(19) Hakīkat meşhūnundan ber hurdār olup tahsīl-i a'māl itmek için bezl-i māl ile hayāt-ı (20) fāniye zımnında kesb-i hayāt bākiye idup şiddeti

53 Konstantin Jireček, *Zbornik Konstantina Jirečeka*, Posebna izdanja SANU, CCCXXVII, Odeljenje društvenih nauka, 33, 1959, 28-29, prema: Divna Đurić Zamolo, *Beograd kao orijentalna varoš...*, str. 31.

54 Isto.

harr-i kıyametde yevm-e yestezillu'l-mer'u (21) tahte zilli sadekâtihi şâye-i sadekâtında asûde ve mezre'a-i âhiret olan dünyada (22) sadaka tohumun ekub kemeseli habbetin enbetet seb'a senâbile fi kulli sunbuletin mi'etu habbeh (23) vıfkinca iz'âf-ı muzâ'af ecirler hâsıl idup ahvâli sutûde ola diyu envâ'-ı hayrâtın efdali ve asnâf-ı hasenâtin ekmeli izâ mâte'l-insânu inkata'a 'anhu 'ameluhû (24) illa 'an selâs 'ilmun yuntefe'u bihî ve veledun sâlihun yed'û lehû ve sadekatun câriyetun biyedihî hadîs-i (25) şerîfî musted'âsınca vakıfdır kî dâimen mevâidi hâsıl ve ferâidi ve fevâidi rûhi (26) vâkıfa vâsıl olur diyu atyeb-i mâlından ve ekseb-i menâlından ihrac ve ifrâz ve sâiri (27) memlûkâtından mumtâz idup râ'ic-i fi'l-vakt sekiz bin ikiyüz osmâni akçeyi niyyet-i (28) hâlise ve taviyyet-i sâfiye ile hasbeten lillâhi te'âlâ ve taleben limerdâti'l-'aliyyi vakf ve habs (29) ve tesbîl ve tesadduk ettim diyu ekârîr-i şer'iyyesinin cevâzı ve asarrufât-ı mer'iyyesinin (30) nefâzı hâlinde bi't-tav' ve'r-rizâ ikrâr-ı sahîh şer'î ve i'tirâf-ı sarîh-i mer'î kılıp (31) mablag-ı merkûm ve menkûd-u ma'dûdi li'eclî't-tescîl-i mutevellî nasb ettiği akrabâsından (32) Mustafa bin Abdullah nâm kimesneye teslim ettikde mutevellî-i mezbûr dahî vakfiyyet (33) üzere tesellum ve kabz ve tasarruf ettikten sonra meblağ-ı merkûmu mutevellî tarîk-i meşrû' ve me'mûn (34) ve harc-ı mu'tâd ve ma'rûf onu onbir akçe hesabı üzere mu'âmele-i şer'iyye ile istiğlâl (35) ve istirbâh idup lâkin rehn kaviyy ve kefil-i melî almayınca vermeyup ve meblağ-ı merkûmun (36) ribhinden beher sene hâsıl olan sekiz yüz yirmi akçeyi tahsîl idup Kur'ân-ı 'azîm (37) ve kitâb-ı kerîmden günde bir cüz-i şerîf tilâvet idüp sevâbını rûhuma hediye iden kimesneye (38) yevmî birer akçe vire ve mahalle-i mezbûre mescidinin dâhilinde ve hâricinde ve men' ettüğim

List 2a

(39) çırakların revğini vukiyeli levâzımı için beher sene seksen akçe vire ve mescid-i (39) mezbûrde kayyım olup zikr olunan çırakları eykâz idene beher sene yirmişer akçe (40) vire ve yevmî birer akçe cihet-i tevliyyete dahi kendu mutesarraf ola ve cuz-i şerîfin kirâeti (41) hâlâ mahmiyye-i sarâyda sâkin olup kirâet iden li ebin ve ummin 'ammim oğlu Mustafaya mâdemkî (42) kayd hayattadır meşrût olup bi'umrihî evlâdımdan kirâet kâdir olana ve evlâdım evlâdımdan (43) ve evlâdı evlâdım evlâdımdan neslen ba'de neslin ve ve fer'an eser-i asl-i kirâete kâdir olanlara ve ba'de'l-(44) inkirâzi'l-'iyâz billâhi le'âlâ liebin ve ummin 'ammim kızı olan Fatimaya ba'dehâ evlâdımdan ve evlad-ı (45) evlâdımdan kirâete kâdir olanlara meşrût olup ba'dehum akrabâmdan kirâete kâdir olanlara (46) meşrût olup ba'de'l-inkirâz mahrûsa-i Belgradda hâkim olan efendiler kirâete (47) kâdir olanlara tevcîh buyurula diyup arz-ı merâm ve hatm-ı kelâm ettikde nefer mûma ilehy (48) mutevellî-i merkûm şefâhan tasdik ve vecâhan tahkîk etdikden sonra vâkıf-ı mezkûr istircâ'-ı vakf (49) şurû' ve kasd-ı rucû' idup vakf-ı nukûdun ve ana mutedar-

ri- olan vezāif ve mesārīfīn (50) eimme-i selās rāīleri üzere butlānına bināen yed-i mutevellīden istirdād ve zikr olunān (51) nu‘ūt ve taleb ettikde mutevellī-i mesfūr cevāb virup rābi‘-i eimme-i dīn ve cāmi‘-i ayāt-i (52) şer‘-i metīn imām-i Zuferden Ensārī ‘aleyhi rahmetu’l-bārī rivāyet ettiği üzere vakf-ı (53) nukūd sahīhdir ve mutezarri‘ātı dahī sıhhatda anın mislidir dedikde hākīm mevki‘-i e‘le (54) ‘l-kitāb ūtiye kitābehū biyemīnihī yevme’l-hisāb imam-i mūma ileyh kavī üzere sıhhat-ı vakfa (55) hukm-u sahīh şer‘-ī ile hukm ettikde vākīf-ı mezkūr ‘inān husūmetī semt-i āhara ‘atf ve nukūd-i (56) kelām vakf-ı nukūdde gayrı masrafa sarf idup eğerce vakf-ı nukūd imām-ı ma‘hūd re‘yinde (57) sahīh ve meşrū‘dur lākin luzūm-u mahsūdu ifāde etmeduği ecelden mumkunu’r-rucū‘dur bū sebepden (58) mebleği merkūmu taleb ederim mutevellī-i mezbūr mahkemede mu‘āreza-i kaviyye idup vakf-ı

List 2b

(59) nukūd imām muşārūn ileyh katında sahīh ve gayr-ı lāzīm ise de imāmeyn-i humāmeyn kavley üzere (60) husūsan ba‘de’t-teslīm ile’l-mutevellī luzūmu sıhhat vakf-ı lazzīm ve gayru mufārikdir siyyemā (61) fasl-ı muctehideynde hukm-i şer‘iyyenin ‘inde kulli nefāz ve sıhhatine esātīn-i eimme-i ictihād ve (63) ehl-i irşādın edāsı muvāfikdir diyup hukm şer‘ī taleb ettikde kavā‘id-i hayrī temhīd ve mu‘akīd (64) vakf-ı teşyīd-i nisbet ve evlā olduđu ecelden hākīm-i mezkūr cezāhu’l-lāhu te‘ālā bi’s-sa‘yi’l-meşkūr nukūd-u (65) merkūmenin mukerreren imāmeyn-i humāmeyn kavli üzerelerine hukm şer‘ī ile hukm ve tescīl idecek derāhim-i merkūme (66) me‘a şetā’itihā vakf-ı sahīh ve lāzīm olup bu takdīrce mahkūm ve ma‘mūl bihī ve mecma‘ ve makūl ‘aleyhi (67) olmağın min ba‘dī nakz ve nakza mecāl-i mehāl ve tağyīr-i tebdīle imkān mumetti-u’l-ihtimāl oldu fe men (68) beddelehū ba‘de mā semī‘ahū feinnemā ismuhū ‘alellezīne yubeddilūnehū inna’l-lāhe semī‘un ‘alīm ve ecru’l-vākīfī ‘ale’r-rabbi’r-rahīm (69) cerā mā cerā fihi ve hurrīre fī evāīli şehri cumāziye’l-āhir (70) min şuhūri sene erbe‘a ve tis‘īn ve tis‘imieh mine’l-hicreti’n-nebeviyy.

Transkripcija teksta vakufname Defterdar Kamil Ahmed-efendije za vakufe u Beogradu

List 1a

(1) Hamd-i bī-hadd ve şūkr-i lâ-yu‘add ol hālīku’l-kevni megāh ve rāzi-ku īns-ū cān zu’l-mulki ve’l-melekūt rabbi’l-‘izzeti ve’l-ceberūt (2) ānın bī levh-i kalem kere rakm bir serlevha-i ‘adem hark-ı kalem celle ‘ale’l-ekfā ve’l-emsāl hazretlerinin dergāh-ı ‘azamet- (3) penāhına lāyık ve seyāvārdırkī cemī‘-i kāināt-ı ‘acību’t-terkīb ve cumle-i mevcūdāt-ı garību’t-tertibī (4) uslūb-i fāyık üzere ibdā‘-ı husūsan benī ādemi fī ahseni takvīm üzere ihtirā‘

ve inşâ idup (5) mâlik-i me'âşî ta'lîm ve menâhic me'âdî tefehhum eyledi ve sad hezâr-ı durer salavât ve's-selâm huccet-i nizâm (6) ol merkez-i dâire-i risâlde ve matla'-ı seyyare-i vilâyet pîşuvây-ı 'asâbe-i evliyâ' muktezâ-yı cemâ'at-i (7) asfiyâ hâteme-i silsileti'l-murselîn gencîne-i dahî rabbu'l-'âlemîn Muhammed Mustafâ hazretlerinin rûh-i munevver (8) ve kabr-i muat-tarlarına olsun ki ümmetine vasiyyet idüb sebîl-i savâba dalâlet ve tarîk-i sevâba hidâyet (9) eyledi ve dahi âl ve evlâd ve ashâb ve emcâdlarına olsunki her biri kendü malların ve nefislerin (10) hayrâta sarf ve tarîk-i meberrât atf eylediler rıdvânü'llâhî te'âlâ aleyhim ecmâ'în.

Emma ba'd işbû kitâb-ı (11) sıhhat nisâbın tahrîr ve tastîrine bâ'is ve bâdî oldurkî sâhibu'l-hayrât ve'l-hasenât

List 1b

(12) ve rāgibu's-sadekāt ve'l-meberrāt hālen dāru'l-cihād Belgrād def-terdārı olan kudvetu'l-erbābu'l-ikbāl (13) 'umdetu ashābi'l-iclāl cāmī'u vūcūhi'l-emvāl āmiru'l-hazāin bi-ahseni'l-emvāl se'ādetlu Ahmed (14) efendi ibn İbrāhim efendi meclis-i şer'-i şerîf Ahmedî ve mahfel-i dîn-i münîf-i Muhammedîde vakf-ı âti'l-(15)beyānda husūmet redd ve cevāb li'c-li't-tescîl mutevellî nasb ve ta'yîn buyurdıkları fahru'l-akrān (16) Osman ağa ibn İbrāhim mahzarında ikrār ve takrîr-i kelām idup çun dunyā fānî ve āhiret bākî olup (17) e'd-dunyā meyre'atu'l-āhire olduğunu 'ālim ve erbāb ve ashāb-ı basîret 'ayn-ı i'tibār ve dîn-i (18) ihtiyār ile kerdiş-i devr-i dūne ve cūnbūş-i çarh-ı bukela mūna nazar idüb edvārında selāmet (19) ve etvārında hayr u istikāmet görmeyüb bu cihāt-ı garrādan ve cāhî bîkarār ve bî istikrār (20) olup kullu şey'in hālîkun emeddir cihān-ü gayrullahi fānî bî kemān lev kāneti'd-dunyā tedūmu livāhidin (21) limekān-i resūlillāhi fiha mahledā yekīnen bilmişlerdirki dunyā dar-u mekām ve medārr-u intizām (22) değıldir ve men cā'e bi'l-haseneti felehū 'aşru emsālihā nass-ı şerîfi üzere zemān-ı sıhhat ve āvān-ı (23) kudretinde hayr ve hasennat sarf-ı himmet idup revz-i mahşerde sebep-i fevz ve necāt ve bâ'is-u (24) neyl-i se'ādāt ola bināen 'alā zālîke Belgrad daru'l-cihādda bîrūn vāroğinde nehr-i (25) Sava cānibinde muceddeden ta'mîr ve ihyā eylediğim cāmī'i şerîfe haddām olup cihātın (26) vazîfeleri için sulk-i mulk sahîhimde muntazim deşte-i kabz ve tasarrufum-da muteneccim olup (27) mahrūse-i Belgrad ki bîrūn vāroşinde vākî' etrāfi erbe'ası lede'l-ehālî ve'l-cîrān (28) ma'lūmu'l-hudūd kırk bir aded fevkāni oda ve on beş bāb mağazalı dukkān ve otuz (29) aded sāde dukkan ve bir kahve hāne ve bir kebîr ahur ve bir sagîr ahur muştemil Gümrük hāni (30) demekle ma'rūf bir kıt'a mulk hānımı ve yine mahrūsa-i mezbūrede vākî' bîrūn vāroşinde (31) nehr Tuna canibinde etrāfi erbe'ası lede'l-ehālî ve'l-cîrān ma'lūmu'l-hudūd hālen (32) Gümrük olan sekiz bāb tahtāni oda ve dort matbah ve vesatında dort bāb oda ve ittisāalinde (33) dört bāb fevkāni

oda ve iki tahtāni oda ve iki matbah mukābilinde nehr Tunaya varınca (34) iki dunum ve zahrinde iki dunum arsa-i hāliyeyi ve bir bi'r-i mā'i muştemil menzilimi ve yine (35) mahrūsa-i mezbūre Belgrad muzāfātından Pozarefça kazāsına bir sā'at karīb mahalde vāki' (36) etrāfi erbe'ası ma'lūmu'l-hudūd iki göz mulk ve deġirmānımı ve yine mahrūsa-i mezbūre muzāfātından (37) Batiçına Palankasında vāki' etrāfi erbe'ası ma'lūmu'l-hudūd ve bir kıt'a mulk hānımı ve yine (38) mahrūsa-i mezbūre muzāfātından Pozarefça kazāsında vāki' etrāfi erbe'ası lede'l-ehālī (39) ve'l-cîrān ma'lūmu'l-hudūd sekiz aded dukkanlarımı ve kasaba-i mezbūrede şanas içinde vāki' (40) etrāfi erbe'ası lede'l-ehālī ve'l-cîrān ma'lūm bir aded etmekçi furunu ve sekiz bāb harābe dukkanlarımı (41) ve yedi kıt'a harābelerimi(?) ve çiftlik karşısında bir vezîr āhuri ve beş kıt'a harābe emlakımı ve yine (42) mahrūsa-i mezbūre muzāfātından Pozarefça kazāsında vāki' bir tarafı bir vezîr hānesi ve bir tarafı bağçe (43) ve tarafeyni tarîk-i ām ile mahdūd dört bāb oda ve altında bir sagîr zîr zemîn ve kurbinde kiremit (44) puşîdelu dört harābelerimi ve dört buçuk baġı ve on altı buçuk dunum baġı ve nehr-i Morava (45) cānibinde etrāfi erbe'aları ma'lūmu'l-hudūd ikiyüz elli yüz elli üç nünüm çayırlarımı ve yine mahrūse-i mezbūrede (46) bîrûn vāroşinde Defterdār cāmi'-i kurbinde etrāfi erbe'ası ma'lūmu'l-hudūd üç bāb oda (47) ve bir mikdār havlulu muştemil kıt'a mulk menzilimi ve yine mahrūsa-i mezbūre bîrûn vāroşinde vāki etrāfi (48) erbe'ası ma'lūmu'l-hudūd üç bāb tahtāni oda ve bir matbah ve bir bi'r-i mā ve bir bāb dukkan ve bir mikdār havlulu (49) muştemil kıt'a mülk menzilimi ve yine mahrūsa-i mezbūre bîrûn vāroşinde vāki' Defterdār cāmi'-i şerîf (50) kurbinde etrāfi erbe'ası ma'lūmu'l-hudūd üç bāb tahtāni oda ve bir matbah ve bir mahzen ve bir bi'r-i mā' ve bir mikdār (51) havlulu muştemil kıt'a mülk menzilimi ve yine mahrūsa-i mezbūre bîrûn vāroşinde hendek başında nehr-i Sava (52) cānibinde vāki' etrāfi erbe'ası ma'lūmu'l-hudūd üç bāb oda ve bir matbah ve bir mikdār havlulu (53) muştemil bir kıt'a mulk menzilimi ve yine mahrūsa-i mezbūre bîrûn vāroşinde Tuġcu mescidi kurbinde vāki' (54) etrāfi erbe'ası ma'lūmu'l-hudūd iki bāb tahtāni oda ve bir mahzen ve puşîdesiz bir bāb oda ve bir (55) matbah ve bir harābe köşk ve nisf dunum havlulu muştemil bir kıt'a mulk menzilimi ve yine mahrūsa-i mezbūre (56) bîrûn vāroşinde mukābelecî hānesi ittisālinde etrāfi erbe'ası ma'lūmu'l-hudūd üç bāb (57) fevkāni oda ve āhar iki bāb fevkāni oda ve beş bāb tahtāni oda ve bir matbah ve bir mahzen ve bir ahur ve yine (58) bir bāb āhar oda ve nisf dunum bağçe ve havlulu muştemil bir kıt'a mulk menzilimi ve yine mahrūsa-i mezbūrenin (59) bîrûn vāroşinde vāki' etrāfi erbe'ası ma'lūmu'l-hudūd beş bāb tahtāni oda (60) ve altı bāb vesatāni oda ve iki bāb kebîr tahtāni āhar oda ve bir matbah ve bir bāb fevkāni oda (61) ve bir külhan ocaġı ve bir kesf ve bir otluk hane ve bir bi'r-i mā' dört dūnüm bağçe ve yirmi beş zirā' (62) mikdāri havlulu muştemil bir kıt'a mülk menzilimi ve yine mahrūsa-i mezbūre

bîrûn vâroşinde vâki' (63) etrâfi erbe'ası ma'lûmu'l-hudûd yedi bâb fevkâni oda ve bir matbah ve iki köşk ve bir bâb tahtâni (64) oda ve iki mahzen va kapı kurbinde bir bâb oda ve iki ahur ve bir cedîd kebîr ahur ve bir cedîd (65) matbah ve iki dunum bağçe ve bir mikdâr havlulu muştemil bir kıt'a mulk menzilimi ve yine mahrûsa-i mezbûrenin (66) bîrûn vâroşinde nehr-i Tuna cânibinde enbâr-ı sâbık kurbinde vâki' bir tarafı mîri hâlî bağı

List 2a

(67) ve üç tarafı tarîki 'âm ile mahdûd kırk beş dunum kürüm mulk bağı-
mı hisbeten lillâli te'âlâ ve taleben li merdâti (68) rabbi'l-e'lâ vakf-ı sahîh şer'
ile vakf ve habs muebbed ile habs idup şöyle şart eyledimkî (69) zikr olunân
evkâf-ı mezbûrelerimiz yed mutevellî ile îcâr olunup hâsıl olân nemâsından
almak üzere (70) câmi'-i mezkûre sâhib-i ver' ve takvâ sulehâdan bir âlim
kimesne hatîb olup yevmî yirmi akçe (71) vazîfe virile ve 'ilm-i kur'ânda
mâhir mucevvid ehl-i Kur'ân bir kimesne imâm-i evvel olup yevmî yirmi
akçe (72) vazîfe virile ve bir kimesne dahî imâmu's-sânî olup yevmî yirmi beş
akçe vazîfe virile ulemâdan (73) ve fudalâdan bir 'âlim kimesne vâ'iz olup
yevmî yirmi akçe vazîfe virile ve 'lm-i tecvîdde mâhir (74) bir 'âlim kimesne
şeyhu'l-kurrâ' olup yevmi yirmi akçe vazîfe virile ve hûşu'l-hân(?) evkât-ı
'âlim (75) mu'ezzin başı olup yevmî onaltı akçe vazîfe virile ve bir kimesne
dahî mu'ezzin-i sâni olup (76) yevmi on iki akçe vazîfe virile ve bir kimesne
mu'ezzin-i sâlis olup yevmi on iki akçe (77) vazîfe virile ve bir mu'temid
'aleyhi mutekayyim kimesne kayyim başı olup yevmî onbeş akçe vazîfe virile
(78) ve bir kimesne dahî kayyim-ı sâni olup yevmî oniki akçe vazîfe virile
ve hizmetinde bî kusûr (79) bir kimesne ferrâş olup yevmi oniki akçe vazîfe
virile ve bir kimesne dahî devrihân başı (80) olup yevmî uç akçe vazîfe virile
ve üç nefer kimesneler dahî devrihân olup her birine (81) yevmî ikişer akçe
vazîfe virile ve bir kimesne eczâ hân başı olup yevmî dört akçe vazîfe (82)
virile ve dokuz nefer kimesneler eczâhân olup yevmî üçer akçe vazîfe virile
ve dokuz nefer (83) eczâhâdan birisi hâfiz-i eczâ olup yevmî bir akçe vazîfe
virile ve câmi'-i mezbûre eykâz (84) olunân kanadîl-i revg-i zeyd için beher
yevm yirmi birer akçe virile ve her sene leyle-i berâtda ellî (85) okka olmak
üzere iki kıt'a şem'-i 'asel İştirâ olunup mihrâbın tarafına vaz' olacak (86)
îkâdına bed' olunup her gece îkâd oluna ve yine iki aded dorder okka olmak
üzere iki (87) kıt'a şem'-i 'asel iştirâ olunup îkâd oluna ve behâ'-i hasîr için
beher yevm dörder akçe virile (88) ve behâ'-i kandîl için beher yevmi üçer
akçe virile ve câmi'-i mezbûre cereyân andan su için yollarını (89) tathîr ide-
cek bir kimesne suzulcu olup yevmî beş akçe vazîfe virile ve bir mudebbir
'âkil (90) ve hirâdmend (akıl) kâmil mutekayyim ve dindâr ve hayatından
perhezgâr bir kimesne kâimekamü mutevelli olup (91) mukâbelesinde yevmi
yirmi iki akçe vazîfe virile ve hizmetinde kaviyy bir kimesne câbi-i vakf (92)

olup yevmî on dört akçe vazîfe virile ve hesap bilur bir kimesne kâtib-i vakf olup (93) mukâbelesinde yevmî on dört akçe vazîfe virile ve mecmû'una pâre üçer akçe hesabınca virile ve mahrûsa-i Belgrâdın bîrûn vâroşinde Defterdâr câmi' kurbinde vâki' etrâf-ı erbe'ası (94) ma'lûmu'l-hudûd üç bâb tahtâni odalar bir matbah ve bir bi'r-i mâ' bir dukkân ve bir mikdâr havlulu muştemil (95) vakf eylediğim bir kıt'a menzirim suknâsı câmi'-i mezbûrde hatîb ve imâm-i evvel olanlara meşrûta (96) ola ve yine kal'a-i Belgrâdın bîrûn vâroşinde Defterdâr câmi' kurbinde vâki' etrâf-ı erbe'ası (97) ma'lûmu'l-hudûd üç bâb tahtâni oda ve bir matbah ve bir mahzen ve bir bi'r-i mâ' ve bir mikdar havlulu muştemil (98) vakf eylediğim menzirim suknâsı câmi'i mezbûrde imâm-ı sâni ve muezzin olanlara meşrûta ola (99) ve yine kal'a-i Belgrâdın bîrûn vâroşinde hendek başında nehr-i Sava tarafında etrâf-ı erbe'ası (100) ma'lûmu'l-hudûd üç bâb oda ve bir matbah ve bir mikdâr havlulu muştemil vakf eylediğim menzirim suknâsı câmi'i mezbûrde ferrâş olanlara meşrûta ola ve yine kal'a-i Belgrâdın bîrûn vâroşinde mukâbelecî hânesi ittisâlinde vâki' etrâfi (103) erbe'ası ma'lûmu'l-hudûd üç bâb fevkâni oda ve âhar iki bâb fevkâni oda ve beş bâb (104) tahtâni oda ve bir matbah ve bir mahzen ve bir ahur ve bir bâb âhar oda ev nisf dunum mikdârı (105) bağçe ve havlulu muştemil vakf eylediğim menzirim suknâsı mahrûsa-i mezbûrede Sadiler şeyhi (106) olanlara meşrûta ola ve yine mahrûsa-i mezbûrenin nehr-i Tuna tarafında bir tarafı hâli bağ ve üç (107) tarafı tarîk-i âm ile mahdûd ve kırk beş dunum vakf eylediğim kürüm bağın hâsiyla Sa'diler (108) fukarâlarına ve şeyhlerine meşrûta ola ve yine kal'a-i Belgrâdın bîrûn vâroşinde vâki' etrâfi (109) erbe'ası ma'lûmu'l-hudûd beş bâb tahtâni oda ve altı bâb vesatâni oda ve kebîr tahtâni (110) iki bâb oda ve bir matbah ve bir bâb fevkâni oda ve bir külhan ocağı ve bir kenîfe ve bir otluk hâne ve bir bi'r-i mâ (111) dört dunum bağçe ve yirmi beş zirâ' havlulu muştemil vakf eylediğim menzirim suknâsı mahrûsa-i (112) mezbûrde Halvetî şeyhî olanlara meşrûta ola yine kal'a-i Belgrâdın bîrûn vâroşinde vâki' (113) etrâf-ı erbe'ası ma'lûmu'l-hudûd yedi bâb fevkâni oda ve bir matbah ve iki koşk ve bir bâb tahtâni (114) oda ve iki mahzen ve kapu kurbinde bir bâb oda ve iki ahur ve bir cedîd kebîr matbah ve iki dunum bağçe (115) ve bir mikdâr havlulu muştemil vakf eylediğim menzirim suknâsı evkâf-ı mezbûreme mutevellî-i kâimekâm

List 2b

(116) Olanlara meşrûta ola şol şartıyla kemurûr-i eyyâm ve kürûr-i a'vâm ile evkâf-ı mezbûreme (117) ...olursa zikr olunân menzil-i re'y hâkim ile furuht olunup hâil (118) olan semeni ile evkâf-ı mezbûremi ta'mîr ve ve

termîm oluna ve yine mahrûse-i mezbûrenin bîrûn (118) vâroşinde vâki‘ merhûm ve mağfûr pederim İbrahim efendi rûh için muceddeden ta‘mîr (119) ve ihyâ eylediğim Tuğçu mescid-i şerîfnde imâm olan kimesneye yevmî yirmi dört akçe (120) vazîfe virile ve bir kimesne mu‘ezzin olup yevmî onaltı akçe vazîfe virile ve îkâd (121) olunân kanâdîl için revğ-i zeyt ve şem‘-i asel ve hasîr bihâ beher yevm onbeş akçe (122) vazîfe virile ve mahrûsa-i mezbûrenin bîrûn vâroşinde mescid-i mezbûr kurbinde (123) vâki‘ etrâf-ı erbe‘ası ma‘lûmu‘l-hudûd iki bâb tahtâni od ve bir mahzen ve puşîdelu (124) bâb oda ve bir matbah ve bir köşk ve nisf dunum mikdârı havlulu muştemil vakf eylediğim (125) menzilin suknâsı mescid-i mezbûrde imâm olanlara meşrûta ola ve yine mahrûsa-i mezbûre muzâfâtından (126) Pozarefça kazâsında vâki‘ vâlidem Fatima hatûn ruh için muceddeden ta‘mîr ve ihyâ eylediğim câmi‘ (127) şerîfde hatîb olân kimesneye yevmî onbeş akçe vazîfe virile ve bir kimesne dahî imâm olup (128) yevmî onbeş akçe vazîfe virile ve bir kimesne dahi muezzin olup yevmî on akçe vazîfe virile ve havâce-i (129) mekteb olan kimesneye yevmî on akçe vazîfe virile ve câmi‘-i mezbûrde îkâd olunân kanâdîl için (130) revğ-i zeyt ve şem‘-i asel ve hasîr bihâ beher yevm onbeş akçe virile ve mahrûsa-i mezbûre-i Belgrâdda (131) Halvetî âstânesinde fukarâlara ve meşâiha ta‘âmına olmak üzere yevmî otuz akçe (132) virile ve yine mahrûsa-i mezbûrede Sa‘dîler âstânesinde olan fukarâlara ve şeyhlere ta‘âmiyye (133) yevmî otuz akçe virile ve mahrûsa-i mezbûreye karîb Bûlbûl deresi demekle marûf nâm (134) mahalde vâki‘ Bektâşî âstânesinde olan fukarâlara ta‘âmiyye olmak üzere yevmî oniki (135) akçe vazîfe virile ve mecmû‘una pâre üçer akçe hesabınca virile ve vakf-ı mezbûreye mademki (136) serây sıhhatiyye câlis ve kabâ-i bekâ-i lâbis oldu kendum hasbî mutevellî olup neyâret (137) vakf ve sâire tebdîl ve tağyîr-i şurût ve teksîr ve taklîl-i merreten ba‘de uhrâ yedimde ola (138) biemri’llâhî te‘âlâ ben dâar-i dünyâdan intikâl ve irtihâl eylediğimde vakf-ı mezbûruma evlâd (139) zükûrumun ekberi vârisleri mutevellî ola ba‘de evlâd-ı evlâdım ve evlâd-ı evlâdımın (140) ekberi vârisleri mutevellî ola karnen ba‘de karnin batnen ba ba‘de de batn mutevellî olalar ba‘de’l-inkirâz-ı (141) evlâd-ı inâsımın ekberi vârisleri mutevellî ola ba‘de vafâtihâ evlâd-ı evlâd-ı inâsım ve evlâd-ı (142) evlâdım inâsımın ekberi vârisleri mutevellî olalar ba‘de’l-inkirâzi kulli’l-evlâd ‘utekâmın (143) sulhî vârisleri mutevellî olalar ba‘de’l-vefâti evlâd-ı evlâd-ı ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdları (144) mutevellî olalar ba‘de inkirâzi’l-kull re’y-i hâkim ile mahrûse-i mezbûre sukkânından bir budebbir ‘âkil (145) hirâdmend kâmil kimesne mutevellî ola ve vezâif-i mezkûreden ziyâde kalırsa evkâf-ı mezbûremi (146) ta‘mîr ve termîm eyleyeler ve vakf-ı mezbûre dâru’s-se‘âdeti’ş-şerîfe ağası hazretleri hasbî nâzır olup (147) câmi‘-i şerîfin mukâttâ‘ası kalemine kayd ola murûr-i eyyâm ile şurûtuna ri‘âyet-i mute‘azz olur ise (148)...şerîfin fukarâsına şart ola diyu ta‘yîn-i şurût ve tebyîn-i kuyûd

idup fāriḡan ani'ş-şevāgil (149) emlāk-ı mezbūr mutevellî-i sālifu'l-beyāna teslīm oldahî kabz ve tesellum idup sâ'iri evkâf mutevellîleri (150) gibi zabt ve tesarruf eyledi dedikde mutevellî-i merkûm dahi vâkif-i muşârun ileyhi cemî'-i kelimâti meşrûhunun (151) bi'l-muvâcehe tasdîk ve bi'l-muşâfehe tahkîk idup emr-i vakf-i temām ve hâl-i tesbîl-i encām bulmuş iken (152) vâkif-ı zi'l-'avārif-, 'inān-ı vifākî semt-i şikāka atf idup vakfından rucū' ve mukaddemāt (153) ıyla nezā'at-i şurū' idup eğerce vakf-ı akār-ı eşref e'imme-i kibār mesnedārāy-ı serrir-i ivtihād (154) evvelā hazreti imām-i azam ve imām-i efham Ebi Hanîfe el-Kūfî cūzi bi'l-hayr ve kūfî kavlı-ı şerîf (155) üzere sahîh velâkin lazyim olmağın değer olunan akāraın vakfiyetinden rucū' eyledim mutevellî-i (156) merkûmun yedi ref' olunup ke'l-evveli mulkuma redd ve teslīm olunmasını talep ederim diyu içbu tevkî'-i (157) refî'-i ziver sadr-i kitāb-ı tûbā lehū husn-u me'āb nāzir-i şerîfin 'azz ehādi Behcet Beyzā efendi (158)...mutevellî huzûrunda metr-i(?) efhān olduklarında mutevellî-i merkûm dahî kenduye dahi lâzım ve mehalle mulāyım (159) olan cevāb-ı bā savāba mutesaddî olup fi'l-hakîka hālî imām-i muşârun ileyh katında (160) bast olunān minvāl üzeredir lâkin vakf-ı 'akār imammeyn-i hemāmeyn-i bedreyn-i temāmeyn imām-ı sâni Ebu (161) Yūsuf Ya'kûb ibn İbrāhîm El-Hamedānî ve imām-ı sālîs İmam-ı Hasan Eş'Şeybāni hazretleri (162) katlarında vakif-i mucerred vakfiyet diyup teslīm ile'l-mutevellî ve tescîl-i şer'î etmekle vakf-ı lâzım (163) kabîlinden olup luzûm-i sıhhat-ı mustelzem olunmağla redd ve teslîmiyyete imtinā' ederim diyecek (164) hâkim muşârun ileyh dahi mekāl-ı cânibeyn ve kelāmı ferîkaynde te'emmül-i anîk ve tefekkur-u refîk idup (165) cânib-i hayrî ola ve vakf-ı uhrā ve menā' bi'l-hayri olmakda hazr idup 'ālîmen bi'l-hilāf (166) beyne'l-e'immeti'l-eşrāf fi'l-emri'l-evkâf vakf-ı mezbûrun evvelen sıhhatine ve sâniyen luzûmuna hukm-u sahîh-i şer'î (167) ve kazā-i mubrem-i mer'î eyleyup min ba'du vakf-ı mezbûr sahîh ve lâzım olup nakz ve takdîline mecāl (168) ihtimāl olmuştur Fe-men beddelehû ba'demâ semî'ahû fe-innemâ ismuhû ale'llezîne yubeddilûnehu inne'llâhe (169) semî'un 'alîm ve ecru'l-vâkifî ale'l-Hayyi'l-cevadi'l-Kerim. Cerâ zâlîke ve hurrîre fi'l-yevmi'l-hāmis min şehri

List 3a

(170) zi'l-hiceti'ş-şerîfeh li sene selāse ve hamsîn ve mie ve elf şuhûdu'l-hāl

(171) Mehmed Seid efendi Munla zāde, Ahmed Şukrî efendi Munla zāde, Mukābeleci Ebu Bekr efendi ibn Abdu'l-ganiyy, Mehmed efendi ibn Abdullāh, (172) Mustafa efendi ibn Salih, Ahmed efendi ibn Muhammed, Ibrahim efendi ibn Muhammed, Husein efendi ibn Muhammed, (173) Mehmed efendi ibn Ahmed, hazînedār Osman ağa ibn Ibrahim, ambar emîni Ahmed aga ibn Mustafā aga, Jusuf aga ibn Abdullah, (174) Mehmed aga ibn Abdurrahman,

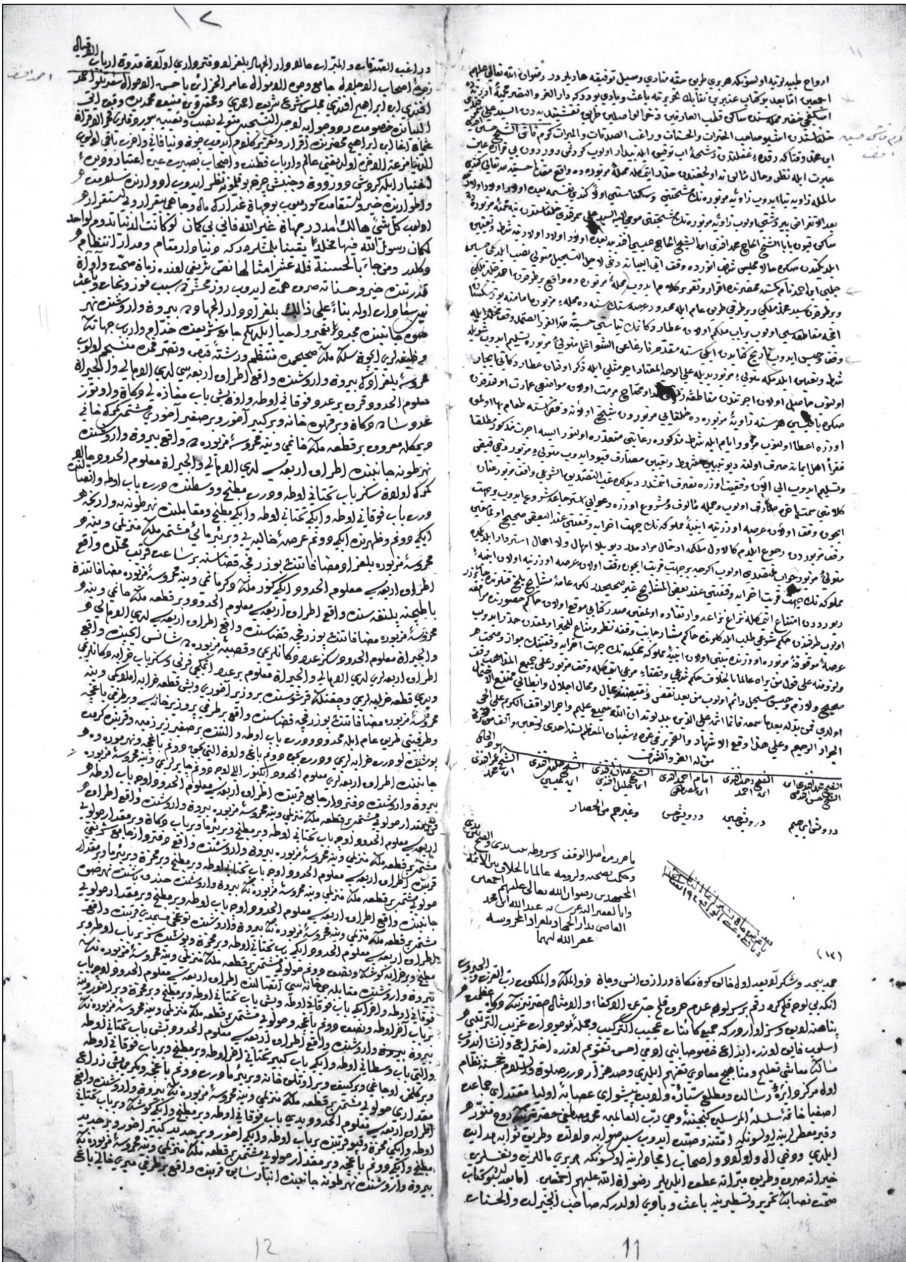
hacı İbrahim aga ibn Mehmed, Mehmed Seid aga ibn Sulejman, Ali aga ibn Mehmed, (175) Salih efendi ibn Mustafa efendi, Mehmed aga ibn Osman, Osman efendi ibn Mehmed, Ahmed aga ibn Osman.

Two Waqfnamas of Belgrade from the 16th and the 18th Century - Contributions to the Study of Belgrade Waqfs (Endowments)

Abstract

This paper examines two waqfnamas (endowment legal document; deed of endowment) which date back to the 16th and the 18th century, and they refer to the waqfs (endowments) in Belgrade. Haji Osman, son of Husein, endowed the sum of 8200 akca (silver coins) by the waqfnama from 1566, and the income, which was earned from doing the business with that money, was intended for the purpose of maintaining the mosque in Zaynuddin-aga's Mahala (mahala: a city quarter) in Belgrade and the reading of the Qur'an for the soul of the waqif (endower) on a regular basis. The second waqfnama, which established the waqf of Defterdar Ahmed Kamil-efendija, was written in 1741. This benefactor from Belgrade built, or to be more precise, restored the three mosques in Belgrade: Defterdar's Mosque, the Tugdži Mosque and the mosque in the Požarevac qadiluk (the jurisdictional district of a qadi). For the upkeep of these mosques, but also for other charitable purposes, he endowed a hān (an inn providing accommodation, food, and drink, especially for travellers), a watermill, a vineyard, and a large number of properties such as residential buildings, shops and land.

Key words: Belgrade, waqfs (endowments) in Belgrade, Defterdar Ahmed Kamil-efendija, Haji Osman son of Husein, financial waqf.

Prva stranica vakufname Defterdar Ahmed Kamil-efendije iz 1741. godine